

ДІАГНОСТИКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОСНОВИ СТАБІЛЬНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

В статті розглядається сутність і значення економічної безпеки підприємства в ринкових умовах господарювання, необхідність її діагностики, методи оцінки. Основну увагу приділено бальному методу оцінки економічної безпеки. Наводяться переваги даного методу дослідження.

Ключові слова: економічна безпека, загрози, фінансова безпека, технологічна безпека, інтелектуально-кадрова безпека, інформаційна безпека, політико-правова безпека, ринкова безпека, силова безпека, екологічна безпека, діагностика, моніторинг, оцінка стану, рівень безпеки.

T.F. KOSIANCHUK

Khmel'nitsky national University.

DIAGNOSTICS OF ECONOMIC SECURITY AS THE BASIS FOR STABLE FUNCTIONING OF ENTERPRISES

The aim of the article is a generalization of theoretical bases of research of a condition of economic safety of the enterprise and develops proposals for their improvement. In modern conditions, the process of successful functioning and economic development of Ukrainian enterprises in many respects depends on improving their activity in the sphere of economic security. Problems of their own economic security are there in front of every enterprise not only in the crisis period but also during the work in a stable economic environment. For industrial enterprises evaluation of economic security is important. First of all, because they actively use the potential that is crucial stabilizing factor of crisis development, the guarantor of economic growths and maintains economic independence and security of the country. The main objective of the economic security of the enterprise should be ensure in its sustainable and efficient functioning now and high development potential in the future. The economic security of the enterprise provides for the selection, analysis and assessment of existing threats for each of the functional components of economic security and development on their basis of the system of counteracting and preventative measures. The article considers the essence of economic security, its components, methods of assessment and diagnosis. Special attention is paid to existing assessment methods and, in particular, ball method.

Keywords: economic security, threats, financial security, technology security, intellectual and personnel security, information security, political, legal, security, market security, power safety, environmental safety, diagnostics, monitoring, assessment of the level of security.

Постановка проблеми. У сучасних умовах процес успішного функціонування і економічного розвитку українських підприємств багато в чому залежить від вдосконалення їх діяльності у сфері забезпечення економічної безпеки. У суспільній свідомості усе ще сильні стереотипи, згідно яким дана область відноситься до сфери компетенції держави і спеціальних органів. Саме в цьому криється коріння недостатнього розуміння специфіки цих проблем насамперед першими керівниками підприємств і організацій, віднесення їх до не основної діяльності. Особливо ж складно буває визначити конкретні дії, необхідні для захисту тих чи інших життєво важливих ресурсів.

Актуальність проблеми забезпечення економічної безпеки підприємництва в Україні набуває також особливої гостроти внаслідок існування таких причин: недостатньо керованого з боку держави процесу формування сектору малого бізнесу та ділової активності населення загалом у період ринкової трансформації економіки і суспільного життя; недосконалого конкурентного середовища, бюрократичних та обтяжливих процедур державного нагляду у сфері господарської діяльності; проявів концентрації товарних ринків та механізму доступу до обмежених господарських ресурсів і прав діяльності; існування штучних бар'єрів у діяльності підприємств, корупції у відносинах "бізнес - влада"; надмірного рівня криміналізації та тінізації економіки; недостатнього рівня соціальної відповідальності бізнесу тощо.

Перешкоди щодо створення економічно сприятливих умов для розвитку та зміцненню економічної безпеки підприємництва в Україні необхідно визнати системними через відсутність достатньої уваги з боку як центральних, так і регіональних органів державного управління до питання економічної безпеки бізнесу; недосконалість законодавства та державної регуляторної політики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню питань, пов'язаних із економічною безпекою підприємства та стійкістю економіки, було присвячено чимало наукових досліджень як у світовій економічній літературі, так і у роботах вітчизняних вчених-економістів. Теоретичні та методичні аспекти безпечного функціонування суб'єктів господарювання знайшли відображення у працях О. Груніна, П. Друкера, Т. Клейнера, А. Одинцова, Є. Олейникова, В. Лук'янової, С. Покропивного, Г. Козаченко, Ю.Шутяк, О. Яременко та ін.

Незважаючи на досить широкий спектр досліджень щодо сучасних проблем та заходів забезпечення економічної безпеки підприємств, всі вони, як правило, мають загальнонауковий, методологічний характер. Досі немає чітких критеріїв, індикаторів, методів оцінки економічної безпеки підприємств. **Метою статті є** узагальненні теоретичних засад щодо дослідження стану економічної безпеки підприємства та розробки пропозицій щодо їх удосконалення..

Виклад основного матеріалу Проблеми власної економічної безпеки виникають перед кожним підприємством не тільки в кризові періоди, але і під час роботи в стабільному економічному середовищі. Для промислових підприємств оцінка економічної безпеки важлива, в першу чергу, тому, що їх активно

задіяний потенціал є визначальним стабілізуючим фактором антикризового розвитку, гарантом економічного росту і підтримки економічної незалежності і безпеки країни.

Серед проблем забезпечення економічної безпеки підприємства, які слід вирішити, в першу чергу, наведемо наступні:

- неповна визначеність з вибором складових економічної безпеки підприємства;
- ускладнення з визначенням складу оціночних критеріїв складових економічної безпеки, а також з їх градацією для різних рівнів безпеки;
- відсутність загальноприйнятих вітчизняних методик оцінки рівня складових економічної безпеки підприємства, оскільки підходи, які отримали визнання у зарубіжній практиці, не завжди можна застосувати в умовах існуючої економіки України;
- відсутність методики комплексної оцінки рівня економічної безпеки підприємства з урахуванням всіх її складових. Ця проблема є досить суттєвою, оскільки рівні різних складових визначаються за різноманітними шкалами, що ускладнює їхнє зведення у комплексний показник.

Стосовно поняття економічної безпеки підприємства існує декілька точок зору. Так, за професором Олейніковим Є.А. „Економічна безпека підприємства – це стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для попередження загроз забезпечення стабільного функціонування підприємства сьогодні та в майбутньому” [1]. За науковцем Інституту стратегічного аналізу та розвитку підприємництва Клейнером Г.Б. „Економічна безпека підприємства – це такий стан даного господарюючого суб'єкта при якому життєво важливі компоненти структури та діяльності підприємства характеризуються високим ступенем захищеності від небажаних змін” [2].

На наш погляд, економічна безпека підприємства – це такий стан господарюючого суб'єкта при якому він за найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів досягає попередження, ослаблення або захисту від існуючих небезпек та загроз або інших непередбачених обставин і в основному забезпечує досягнення мети бізнесу в умовах конкуренції та господарського ризику.

Головною метою економічної безпеки підприємства повинно стати забезпечення його стабільного, максимально ефективного функціонування нині та високого потенціалу розвитку в майбутньому.

Для стабільного та тривалого функціонування підприємств основними цілями його економічної безпеки мають бути:

- забезпечення високої фінансової ефективності, стійкості та незалежності підприємства;
- висока ефективність менеджменту, оптимальність та ефективність його організаційної структури;
- мінімізація руйнівного впливу результатів виробничої діяльності на стан довкілля;
- якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства;
- забезпечення безпеки персоналу підприємства, його капіталу і майна, комерційних інтересів тощо.

Забезпечення економічної безпеки підприємства передбачає виокремлення, аналіз та оцінку існуючих загроз по кожній з функціональних складових економічної безпеки та розробку на їхній основі системи протидіючих та попереджуючих заходів. З урахуванням вищесказаного, розглянемо складові економічної безпеки підприємства та спробуємо звести в єдиний комплекс методики їх оцінки на основі вже існуючих розробок.

Традиційно в економічній літературі [3; 4; 5] прийнято виділяти у економічній безпеці окремі складові. В поняття економічної безпеки більшість авторів включають фінансову, інтелектуально-кадрову, технологічну, правову, екологічну, інформаційну, силову та інтерфейсну складові. Неможливо говорити про якийсь рівень економічної безпеки підприємства без хоча б однієї складової. Складова може мати незначну величину, але повинна обов'язково виділитись із загального рівня безпеки. Треба додати, що функціональні складові мають тісний взаємозв'язок і впливають як безпосередньо одна на одну, так і можуть змінювати якийсь рівень піраміди в залежності від специфіки чи етапу розвитку підприємства. Розглянемо сутність перерахованих функціональних складових системи економічної безпеки. У таблиці 1 узагальнено умови та шляхи забезпечення економічної безпеки кожної з її функціональних складових.

Як слідує з таблиці 1, для забезпечення економічної безпеки підприємство має постійно відслідковувати стан окремих складових, наявність окремих загроз, щоб бути готовим до протидії їм. А це і є завдання економічної діагностики.

Діагностика економічної безпеки передбачає проведення оцінки стану тої чи іншої складової, виявлення існуючих або потенційних загроз, розробку заходів по їх запобіганню або протидії.

В процесі діагностики економічної безпеки підприємства слід особливо враховувати три моменти:

- 1) стан захищеності носить динамічний характер;
- 2) загроза, що йде зсередини підприємства (фірми), не менш небезпечна, ніж ззовні;
- 3) система економічної безпеки підприємства може стикатися і навіть взаємодіяти на правовій основі з державною системою забезпечення безпеки.

Одним з проблемних питань діагностики економічної безпеки підприємства є механізм оцінки стану безпеки (небезпеки). На жаль, єдиної методики такої оцінки на сьогодні немає. Найбільш поширеною є методика оцінки стану економічної безпеки за окремими її складовими [3–5]. При цьому методика оцінки за кожною складовою відрізняється, тобто має специфіку визначення. Найбільш використовується на практиці

оцінка фінансової безпеки, в основу якої закладена методика оцінки фінансового стану підприємств. В рамках оцінки фінансової безпеки застосовують і методи моделювання (формують моделі Альмана, Ліса, Тофлера тощо). Слід відмітити, що ці моделі були сформовані на статистичній інформації, яка характеризувала фінансовий стан компаній США, Великої Британії, Франції тощо. Специфіка господарювання на Україні в них не врахована і тому отримані результати не завжди дають об'єктивні результати. Обмежуватись такою оцінкою ризиковано.

Таблиця 1

Функціональні складові економічної безпеки

Найменування складових	Умови економічної безпеки	Шляхи забезпечення економічної безпеки
1	2	3
Технологічна	Відповідність застосовуваних на підприємстві технологій світовим стандартам, їх конкурентоспроможність і можливість подальшого вдосконалення.	Вивчення стану техніко-технологічної складової безпеки підприємства за результатами дослідження фінансово-господарської документації та технічних даних з підрозділів. Складання інструкцій забезпечення техніко-технологічної складової безпеки на певний строк. Розробка плану щодо забезпечення техніко-технологічної безпеки підприємства.
Фінансова	Рациональне використання основних оборотних коштів, форми його капіталу, оптимізація відсотка виплат з цінних паперів, курсу цінних бумаг на фондовій біржі.	Оцінка фінансового стану за даними фінансової звітності підприємства. Аналітична оцінка розрахованих показників, виявлення загроз та причин їх виникнення, розробка заходів по забезпеченню фінансової безпеки.
Політико-правова	Дотримання юридичних вимог фірмою як юридичною особою і її співробітниками	Створення та розробка методики аналізу збитку і дослідження можливих загроз негативних факторів. Розгляд окремих конкретних ситуацій, що створюють проблеми, і розробка шляхів їх вирішення на основі конкретного прецеденту. Консультації зовнішніх фахівців.
Інформаційна	Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності фірми, специфічних операцій (прогнозування потенційних загроз економічної безпеки підприємства та ін.)	Збір інформації (головні контакти з джерелами офіційної інформації, негласні контакти з джерелами секретної інформації тощо). Опрацювання та сортування добутої інформації (внутрішня картотека та ін.) Аналітична робота з інформацією. Інформаційна діяльність за межами фірми (робота над іміджем та ін.).
Екологічна	Оптимізація витрат для дотримання норм екологічних стандартів з технологій і продукції, що випускається, мінімізація витрат на штрафи за порушення норм екологічного законодавства.	Збір інформації (розрахунок показників, що характеризують екологічний стан підприємства та їх порівняння з нормативними даними). Аналітична робота з інформацією. Розробка заходів щодо недопущення погіршення екологічного стану довкілля.
Силова	Гарантії фізичної недоторканності, збереження майна співробітників. силові елементи інформаційної безпеки виробничого об'єкту і створення сприятливого впливу зовнішнього середовища на бізнес, стабільність підприємства.	Збір інформації (головні контакти з джерелами офіційної інформації, негласні контакти з джерелами секретної інформації тощо.). Опрацювання та сортування добутої інформації (внутрішня картотека та ін.) Аналітична робота з інформацією. Заходи щодо недопущення несанкціонованого доступу до інформації, безпеки майнового комплексу та забезпечення фізичного захисту керівництва підприємства.
Інтерфейсна (ринкова)	Формування сприятливих умов взаємодії з економічними контрагентами: постачальниками, торговими та збутовими посередниками, інвесторами, споживачами тощо	Збір інформації про зовнішнє середовище безпосереднього впливу (головні контакти з джерелами офіційної інформації, анкетне опитування споживачів та ін.) Опрацювання отриманої інформації. Оцінка ступеня відповідності внутрішніх потужностей розвитку підприємства зовнішнім, які складаються у ринковому середовищі .Формування ринкової стратегії підприємства.

Для оцінки деяких складових економічної безпеки застосовують показники, які відсутні у звітності підприємств, тобто вони вимагають спеціально організувати статистичні дослідження. Це стосується, наприклад, політико-правової безпеки або інформаційної безпеки. Така ситуація ускладнює проведення моніторингу економічної безпеки.

Одним з методів оцінки стану економічної безпеки може бути бальна оцінка. Вона спрощує проведення економічної діагностики, дозволяє здійснювати постійний моніторинг тих індикаторів, які визначають стан економічної безпеки.

Проведення бальної оцінки вимагає розробити шкалу по кожній складовій з визначенням можливих знижок балів за певних обставин. Така оцінка дозволяє зробити графічне, тобто наочне, зображення стану економічної безпеки підприємства за допомогою «радару». Він являє собою багатокутник, який будується шляхом відкладання отриманих балів по кожній складовій на променях, які виходять з єдиної точки. Одночасно на цих променях можна відмітити максимальну кількість балів, відхилення від яких буде свідчити про загрози економічній безпеці підприємства за окремими складовими. Аналіз цих відхилень, виявлення їх причин може бути основою для формування відповідних стратегій та програм щодо забезпечення стабільності функціонування підприємства.

Висновки. Дослідження стану економічної безпеки є сьогодні актуальним для будь-якого підприємства, яке планує довготривале існування на ринку. Таке дослідження передбачає проведення оцінки стану безпеки за окремими складовими, визначення узагальнюючого показника рівня економічної безпеки, виявлення можливих загроз та пошук шляхів щодо запобігання шкідливим впливам. Щоби оперативно проводити діагностику економічної безпеки необхідно використовувати спрощені методи діагностики, одним з яких і є бальний метод. Для гарантування стабільного функціонування підприємств необхідно постійно моніторити всі загрози, визначати можливі наслідки таких загроз, розробляти заходи щодо протидії негативним впливам

Література

1. Основы экономической безопасности / Под ред. Е.А.Олейникова.-М.: Бизнес-школа,1997.-288 с.
2. Стратегии бизнеса: справочник / Под ред. Клейнера Г.Б.-М.: Наука, 1998.- 320 с.
3. Економічна діагностика : навч. посібник/ За заг. ред.. Т.Ф. Косянчук. – Львів: Новий Світ – 2000, 2009.-449 с.
4. Васильчак С. В. Економічна безпека підприємства – основа економічного розвитку / С. В. Васильчак, І. Р. Мацюняк // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.12. – С. 122–128.
5. Козаченко Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : [монографія] / Г. В. Козаченко, В. П. Понамарьов, О. М. Ляшенко. – К. : Лібра, 2003.– 354 с..

References

1. Osnovy` e`konomicheskoy bezopasnosti / Pod red. E.A.Olejnikova.-M.,1997
2. Strategii biznesa: spravochnik / Pod red. Klejnera G.B.-M.,1998
3. Ekonomichna diagnosty`ka : Navchal`ny`j posibny`k/ Za zag. red.. T.F. Kosianchuk – L`viv: Novy`j Svit – 2000, 2009.
4. Vasy`l`chak S. V. Ekonomichna bezpeka pidpry`yemstva – osnova ekonomichnogo rozvy`tku / S. V. Vasy`l`chak, I. R. Macyunyak // Naukovy`j visny`k NLTU Ukrayiny`. – 2009. – Vy`p. 19.12. – S. 122–128.
5. Kozachenko G. V. Ekonomichna bezpeka pidpry`yemstva: sutnist` ta mexanizm zabezpechennya : [monografiya] / G. V. Kozachenko, V. P. Ponomar`ov, O. M. Lyashenko. – K. : Libra, 2003.

Рецензія/Peer review : 21.3.2014 р.

Надрукована/Printed : 15.8.2014 р.
Рецензент: д.е.н., проф. Лук'янова В.В.